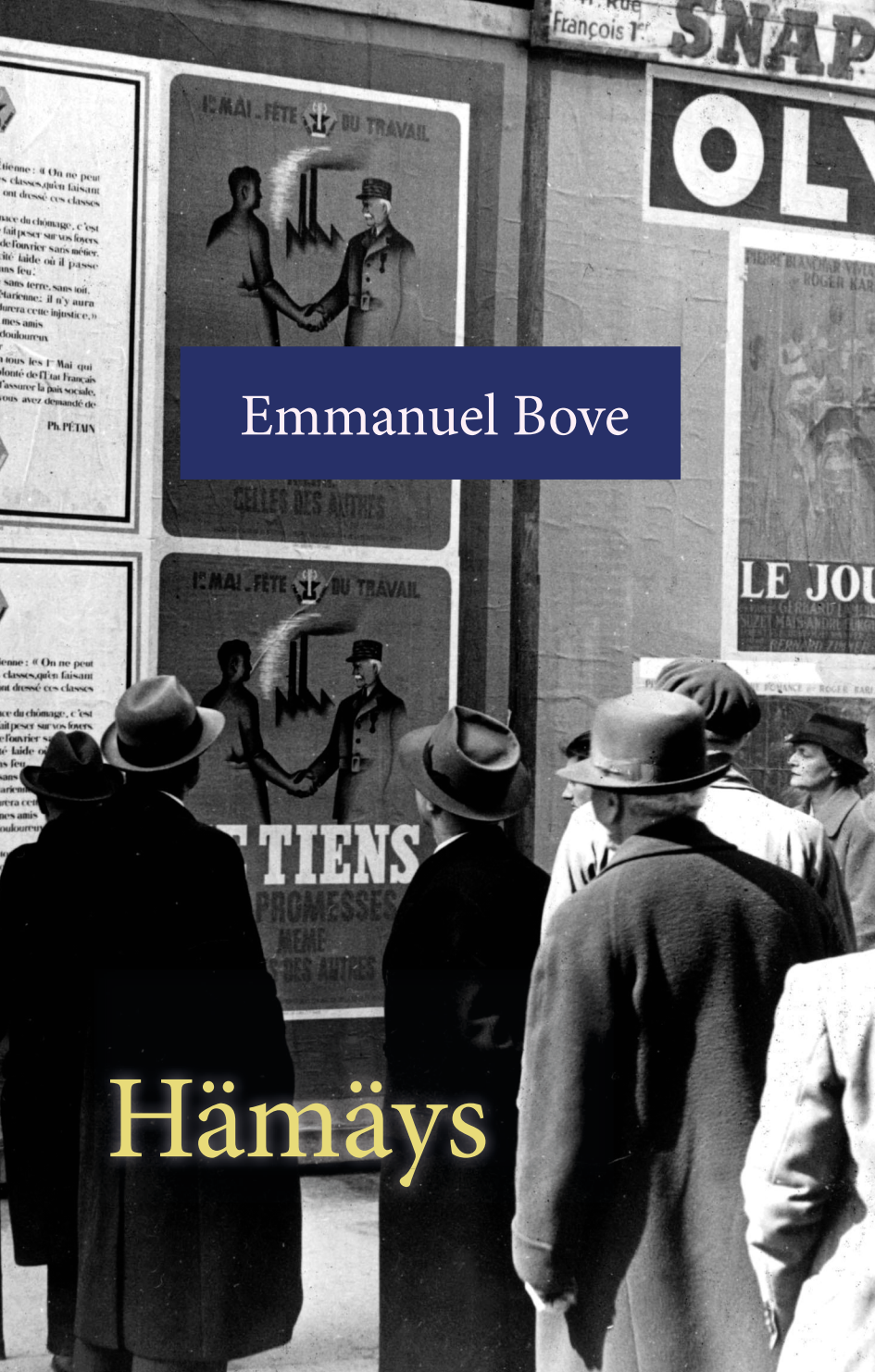

Emmanuel Bove

Hämäys

Hämäys

Emmanuel Bove

Hämäys

Suomentanut
Kaila Holma

Turku 2019

Alkuteos: *Le Piège* (1945)

FILI - Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus on
tukenut teoksen suomennostyötä.

© Suomentaja & Faros-kustannus Oy

ISBN 978-952-5710-86-1

Faros-kustannus Oy
www.faroskustannus.fi

Saatteeksi

Emmanuel Bove (1898–1945) kirjoitti *Hämäyksen* vapaaehtoisessa maanpaossa toisen maailmansodan aikana. Tuolloin vallinneiden olosuhteiden takia lienee syytä avata muutamia teoksessa mainittuja sanoja, nimiä ja aiheita: Vuonna 1940 Saksa aloitti Ranskaa vastaan nopeaan voittoon päättyneen sodan ja jakoi maan demarkaatio- eli aselepolinjalla kahteen alueeseen, miehitettyyn pohjoiseen ja miehittämättömään etelään; Pariisi jäi miehittäjän haltuun. Uusi tilanne johti poliittiseen sekasortoon, jonka myötä valtaan nousi marsalkka Philippe Pétainin johtama hallitus. Miehittämättömällä puolella Vichyn kaupungissa toiminut maan uusi johto myötäili omalla politiikallaan natsimiehittäjien ideologiaa. Sen takia jo pelkkä Vichyn nimi usein viittaa rähmällään oloon ja yhteistointintaan saksalaisten kanssa.

Muutamia selityksiä lukemisen helpottamiseksi:

Ausweis (saks.). Miehitäjän myöntämä henkilöllisyystodistus. Bove kirjoittaa sanan kahdella s-kirjaimella, *Ausweiss*, ja toisinaan isolla, toisinaan pienellä alkukirjaimella.

Charles de Gaulle. Ranskalainen upseeri ja poliitikko, joka kesällä 1940 siirtyi Englantiin taistellakseen Kanaalin takaa saksalaismiehitystä vastaan. De Gaulle toimi Ranskan presidenttinä vuosina 1959–1969.

Hôtel d'Angleterre olisi suomeksi ”hotelli Englanti” tai ”Englantilainen hotelli”, mutta sana on jätetty asiayhteyden vuoksi ranskalaiseen muotoon. Yhä edelleen saattaa törmätä ajatukseen, jonka mukaan miehitysaikana 1940–1944 todellinen Ranska oli ”jossain muualla”. Väitteen taustalla voi nähdä suoran viittauksen Englannista asemapaikkansa tehneeseen de Gaulleen.

Kansallinen vallankumous. Kesällä 1940 virkaan astuneen Vichyn-hallituksen yritys muuttaa yhteiskunnan arvopohjaa perinteitä kunnioittavaan suuntaan. Tämä ilmenee esimerkiksi iskulauseesta ”työ, perhe, isänmaa”. Uusi hallinto käytti maastaan nimeä *Ranskan valtio* entisen Ranskan tasavallan sijasta.

Lyon. Kaupunki miehittämättömällä puolella. Useat lehdet siirsivät toimituksensa Lyoniin, kun Pariisi jäi saksalaisten haltuun. Lyon ja Vichy sijaitsevat noin 150 kilometrin päässä toisistaan.

Ménétrel. Tohtori Bernard Ménétrel oli marsalkka Pétainin lääkäri, läheinen ystävä ja neuvonantaja.

Montoiren-tapaus. Valtionpäämiehet Philippe Pétain ja Adolf Hitler tapasivat toisensa Montoiressa lokakuussa 1940 ja sopivat politiikan suuntaviivoista.

Philippe Pétain. Pétain oli Verdunin-sotasankari ja Vichyn-hallituksen päämies kesäkuusta 1940 alkaen. Vuonna 1856 syntyneen marsalkka Pétainin ympärille yritettiin miehityksen aikana kehittää henkilökulttia. Epäonnistuneessa yrityksessä apuna olivat Pétainin kauniin sinisiksi väitetyt silmät.

Kaila Holma

Ensimmäinen luku

Lyoniin saapumisestaan asti Bridet etsi keinoa päästä Englantiin. Se ei ollut helppoa. Hän kulutti päivänsä tavoitellen vanhoja ystäviä, joiden tapaa- misesta oli kulunut jo aikaa. Hän kävi Grand Théâtres vierteisessä brasseriessa, jossa *perääntyneet* lehtimiehet tapasivat kokoontua. Hän käveli pitkien rue de la Républiquea ja etsi kahviloiden terasseilta tuttuja kasvoja. Monta kertaa päivässä hän palasi hotelliin toivoen kirjettä, vierasta tai kauan kaivattua merkkiä jakolinjan takaa.

Kaupunki oli hukkumaisillaan väenpaljou- teen, ja uusia ongelmia ilmeni kaikkialla. Kadut vilisivät ihmisiä, jotka pariisilaisia ollessaan eivät ikimaailmassa olisi käyneet toistensa luona kyläs- sä, vaikka olisivatkin tunteneet toisensa. Yhteen- kuuluvuutta ei tunnettu. Sanottiin käsipäivää. Esi- tettiin, että jokainen kohtaaminen oli edellistä hausempi. Kohtelias käytös ei unohtunut katastrofin keskellä milloinkaan; teeskenneltiin, että

vastoinkäymiset yhdistivät pikemmin kuin erottivat. Mutta jos joku edes hetkeksi lakkasi puhumasta kurjuudesta ja yritti saada toiset kiinnostumaan asioistaan, vastaan tuli seinä.

Iltaisin hotelliin palatessaan Bridet oli räittäväsynyt. Jotta huoneen sai pitää, oli joka viikko esitettävä matkustavansa muualle, sillä hotellit oli tarkoitettu matkalaisille. ”Uskomatonta, etten vielä kolmessa kuukaudessa ole keksinyt keinoa päästä pois”, hän ajatteli. ”Tämä käy vielä vaaralliseksi.” Lopulta jokainen aavisti hänen lähtöhalunsa. Mikään ei paljasta muiden aikeita yhtä hyvin kuin jatkuva saamattomuus. Jos aina pyytää muttei koskaan saa, antaa muille syyn uskoa, ettei ikinä onnistu missään ja kuuluu niihin huvittaviin, joiden toiveet ovat liian suuret mahdollisuuksiin nähden.

* * *

Syyskuun 4. päivänä 1940 Bridet heräsi tavallista aikaisemmin. Hänellä oli pieni huone hotelli Carnot'ssa, numero 59. Muita ei ollut vapaana. Ikkunasta näkyi Place Carnot, joka levittäytyi Per-rachen rautatieaseman edessä. Koko yön hän oli kuullut ihmisten tulevan ja menevän. Koskaan ennen eivät ranskalaiset olleet matkustaneet yhtä paljon. Jo ennen auringonnousua hän oli kuullut ensimmäisten raitiovaunujen äänet. Elämä jatkui siis entisellään! Vielä oli työläisiä, jotka menivät töihin! Vaunujen kolina aamunkoitteessa ja rau-

taisten pyörien kirskahdukset raiteilla loivat arki-sen vaikutelman ja olivat omalla tavallaan lannis-tavia.

Aurinko oli noussut muttei paistanut vielä aukion toisella laidalla seisovien talojen yli, ja sä-teet, jotka eivät kohdanneet esteitä vaan levittä-ytyivät ilmassa, antoivat päivälle keväisen tunnun. Samassa kullankarvainen valonsäde osui huoneen kattoon. Bridet'n mieleen tulvahtivat lomapäivien aamut ja hänen sydäntään puristi. Elämä oli yhä ihanaa. Häinkin tahtoi matkustaa. Mihin kannattai-si mennä, Avignoniin, Toulouseen vai Marseil-leen? Kaikkialla oltiin tukahtumaisillaan. Alati kasvavat poliisivoimat tuntuivat murskaavan al-leen kaiken. Jokaista poliisimiehen virkaa hoiti nyt kaksi samanlaista, tai toisinaan se saattoi olla jopa siviili, joka palveluvimmassaan ei ollut malttanut odottaa, että olisi päässyt vetämään ylleen univor-mun.

”Niin inhottavaa kuin se onkin, minun täytyy mennä tapaamaan Bassonia”, Bridet puhui itsek-seen. Hän toisti mielessään päivittäin, että hänen kuuluisi olla jo Vichyssä. Hän soimasi itseään, että oli odottanut jo niin pitkään. Koko kesän hän oli kuhnaillut Puy-de-Dômen, Ardèchen ja Drômen kylissä, ja nyt hänestä tuntui, että se mitä hän olisi aselepoa seurannessa sekasorrossa voinut saada aikaan, kävi hetki hetkeltä vaikeammaksi.

Hänellä oli ystäviä, esimerkiksi Basson. Tämä voisi antaa hänelle jonkinlaisen tehtävän ja passin.

Kun hän selviäisi Ranskasta, hän pärjäisi kyllä. Englantiin ei ollut aivan mahdoton päästä.

”Minun on pakko mennä Bassonin luo”, hän toisti. Hänen täytyisi vain esittää, että hän pelasi heidän pussiinsa. Hän sanoisi jokaiselle että tahtoi työskennellä kansallisen vallankumouksen hyväksi.

”Uskotaanko minua?” hän mietti. Hän muisti, että oli puhunut huolettomasti eikä pitkiin aikoihin ollut kaihtanut lausua mielipiteitään. Yhä saattoi käydä niin, ettei hän kyennyt hillitsemään itseään. Toistaiseksi hänen leväperäisyytensä ei näyttänyt aiheuttaneen vahinkoa, mutta aina kun oli määrä toimia, hänestä tuntui että hänen suunnitelmansa tiedettiin. Mielensä rohkaistaakseen hän ajatteli, että loppujen lopuksi ihmiset eivät tuominneet toisia sen mukaan, mitä nämä olivat sanoneet – olivathan he itsekkin päästäneet suustaan kaikenlaista – vaan sen mukaan, mitä nämä sanoivat nyt. Täytyi ainoastaan panna kaikki liikoon marsalkan puolesta. Siinä vasta suurenmoinen mies. Hän oli Ranskan pelastaja. Hänen ansiostaan saksalaiset kunnioittivat meitä. Vieras valta kohosi voittonsa yläpuolelle. Me taas kohosimme tappiomme yläpuolelle, ja siksi kaksi kansaa saattoivat puhua toisilleen lähes tasavertaisina. Jotakin tuollaista olisi sanottava. Jos lähellä olisi kiihkoilijoita, hän voisi mennä vielä pidemmälle. Jos kuka tahansa omaltatunnoltaan puhdas ranskalainen tutkaili sieluaan, hänen täytyi myön-

tää tunteneensa valtavan huojennuksen, kun aselepo oli solmittu.

”Jouduitte tien päälle, mutta nyt olette palanneet kotiin”, marsalkka oli sanonut. Bridet’n tarvitsisi vain sanoa sama. Hänelle tuskin tuottaisi ongelmia hämätä niitä, jotka uskoivat tuollaiseen. Hän voisi sanoa heille mitä hyvänsä. Myöhemmin, kun hän olisi päässyt de Gaullen luokse, hän hyvittäisi puheensa.

* * *

Kun hän oli pukeutunut, hän poistui hotellista. Sata metriä käveltyään hän astui sisään toiseen hotelliin vierailukseen joka-aamuiseen tapaan vaimonsa luona.

Aulan suurta peiliä peitti kuulu juliste, johon oli kuvattu Ranskan lippu. Trikolorin edessä ko-meili toinen piirros, tärkätyllä tekokauluksella ja vaakasuoraan piirretyllä koppelakilla kehystetyt, hieman kavennetut ja sivusuunnassa piirretyt marsalkan kasvot, joiden ilme – huonot taiteilijat vangitsivat sen aina yhtä hyvin – kertoi perusteellisesta rehellisyydestä, hienoisesta ylenkatseesta sekä viime kädessä jalomielisestäkin määrätietoisuudesta.

Myös Yolande oli saanut huoneen. Se oli miehen huoneen tavoin liian pieni, jotta kaksi ihmistä olisi mahtunut nukkumaan siellä. Bridet’tä se ei juurikaan haitannut. Hän oli niin allapäin, että pysytteli mieluummin omissa oloissaan. Hän

rakasti vaimoaan paljon, mutta aselevon jälkeen he olivat hänen huomaamattaan etääntyneet toisistaan. Yhtäkkiä naisella oli pyyteitä ja haluja, joita Bridet ei enää jakanut hänen kanssaan. Katastrofi oli järkyttänyt myös Yolande, ja vaikutti siltä, että vaimo tuntui löytäneen parempaakin ajateltavaa kuin aviollinen yhteiselämä.

Yolande oli huolissaan Pariisiin jääneen perheensä vuoksi, vaikka hän ei ollut vuosikausiin uhrannut heille ajatustakaan. Yolande oli kärsimätön ja halusi nähdä lähimmäisensä siitä huolimatta, että oli suhtautunut heihin tähän saakka viileästi. Hän puhui yhtenään pienestä rue Saint Florentinin vaateliikkeestään sekä asunnostaan, aivan kuin hän olisi asunut siellä yksin. Bridet aavisti, että vaimon silmissä hänestä oli tullut, ehkei vielä täydellistä muukalaista mutta kuitenkin sellainen toissijainen hahmo, joka hellyydestään huolimatta ei saanut rakastettunsa päätä enää kääntymään. Sisimmässään Bridet uskoi, että vaimolla oli kaikki syy ajatella noin. Hän ei yksinkertaisesti voinut tälle mitään. Niin kauan kuin armeija oli ollut sekaantumassa pienimpiinkin asioihin, hän oli puolustanut vaimoaan. Enää hän ei puolustanut tätä. Hän ei enää voinut neuvotella *ausweissia* vaimon puolesta tai saada tälle edes yksinkertaista hotellihuonetta, saati taksia, hän ei voinut lähettää rahaa tämän perheelle Pariisiin eikä pitää huolta liikkeestä. Hän ei voinut tehdä sanalla sanoen mitään. Yolande tiesi sen ja turvautui vähitellen enää vain itseensä.

Bridet istahti hänen viereensä. Tähän mennessä mies ei ollut puhunut lähtöhaluistaan sanallakaan.

– Minun täytyy kertoa sinulle jotakin.

Nainen katsoi häntä niin kuin ei olisi huomannut, että mies oli tavallista vakavampi. Aulassa parveili ihmisiä. Olisi täytynyt puhua hiljaa ja vilkuilla vähän väliä ympärilleen.

– Siirrytään kauemmas, Bridet sanoi. – Saamme olla rauhassa.

Yolande nousi. He kävelivät aulan perälle ja istuutuivat vierekkäin.

– Olen miettinyt asiaa koko yön, Bridet totesi. – Minun on mentävä tapaamaan Bassonia.

Yolande pysyi vaiti. Bridet alkoi kiihtyä. Hän oli saanut tarpeekseen. Häntä harmitti, että hän oli odottanut jo noin pitkään. Nyt hän oli tehnyt päätöksensä. Hän menisi Bassonin luo. Hän esittäisi puhuvansa suoria sanoja. Hän sanoisi ihailevansa marsalkkaa... Hän pyytäisi Bassonilta apua. He olivat vanhoja tovereita keskenään. Tämä ei voisi kieltäytyä. Mutta sitä tulee sanoneeksi toiselle kaikenlaista apeiden kuukausien aikana; sitä tekee yksissä tuumin vaikka mitä, ilman että mikään muuttuu. Ja sitten kun päättää toimia, saakin huomata, ettei toinen ota puheita todesta.

– Olet menettänyt järkesi! Yolande hämmästyti.

Bridet vastasi harkinneensa tarkkaan.

– Ihailen marsalkkaa, hän toisti kovaan ääneen.

— Kukaan ei usko sinua, Yolande kuiskasi hänen korvaansa. — Luuletko, että ihmiset ovat täysiä houkkia? Juokset suoraan poliisin syliin. Jokainen tietää, mitä oikeasti ajattelet. Olet sitä jo toittottanut. Miksi olet noin paksukalloinen? Mikset tahdo palata kanssani Pariisiin?

* * *

Kävellessään kaupunkia umpimähkään ristiin rastiin Bridet mietti, pitäisikö hänen mennä Bassonin luo. Joskus eteen osuu sellaisiakin farsseja, joihin ei tahtoisi koskea kepilläkään, vaikka oma tulevaisuus olisi niistä kiinni. Kukaan ei voinut kirkkain silmin sanoa pitävänsä niistä, joita inhoaa. Muutoin jäi nopeasti kiinni valheesta. Mitä pitäisi tehdä? Täytyisikö palata Pariisiin? Kuuluisiko mennä Yolanden perässä? Pitäisikö näyttää kuuliaisesti papereita sakemanneille aselepolinjaa ylittäessä? Täytyisikö nähdä hakaristilippujen liehuvan kaikkialla aution Pariisin yllä? Yolande sanoi, että jos hän myikin hattuja saksalaisille jotta nämä voisivat lähettää niitä vaimoillensa, se ei tehnyt hänestä huonoa ranskalaista. Hän ansaitsi paljon rahaa, ja Bridet, joka oli aina uskotellut itselleen olevansa liian rauhaton kirjoittaakseen kirjan... niin, hän saisi viimein hieman rauhaa. Vaihtoehdot olivat inhottavat.

Yolande kylläkin rakasti miestänsä. Hän oli valmis tekemään tämän vuoksi jopa sellaista, mitä ei ollut koskaan aiemmin tehnyt. Hän ajatteli, että

nyt oli naisten vuoro astua parrasvaloihin, istua kuskin penkille ja jättää miehet taka-alalle, jotta nämä pysyisivät selkkauksista erossa siihen asti, että voisivat tarttua jälleen aseisiin.

Illalla huonessa Bridet'stä tuntui, että hänelle nousi kuume. Hänen otsansa oli kuin tulessa. Vä-lillä hän luuli suorastaan vapisevansa. Mutta hän ei vapissut. Paha olo muistutti jotakin toista, joka oli ilmennyt ensi kertaa kuukautta aiemmin. Hä-nestä tuntui, että hän oli koko ajan pyörtymäisil-lään. Hän haki jo silmillään penkkiä tai tuolia. Mutta pyöritys meni ohi, eikä hän silti voinut yhtään paremmin.

Ulkona puhalsi hämmästyttävän kova poh-joistuuli. Sirocco, itämyrsky, mistraalituuli; loppu-jen lopuksi kaikissa kammoksutuissa tuulissa oli jotakin tavallisista sääoloista poikkeavaa, minkä huomasi siinä, että hiljaisessa kerrostalossa kaa-pinovet, sisäpihalle antavat ikkunat ja komeron perälle kätkeyt esineet alkoivat äkkiarvaamatta täristä.

Bridet kuunteli salaperäisiä ääniä. ”Mitä teh-dä?” hän mietti edelleen. Hän luuli erottaneensa askelia ovelta. Hän ei saanut Bassonia mielestään. Ehkä kaikkein ikävin asia, mitä ylimieliselle ihmi-selle saattoi tapahtua, oli, että joutui riippuvaiseksi jostakusta tietten tahtoen laiminlyömästään ihmi-sestä, jota ei ollut koskaan pitänyt arvossa mutta joka syystä tai toisesta oli saanut toisen elämän omiin käsiinsä, mikä taas synnytti vaikutelman, että jälkimmäinen oli ollut koko ajan oikeassa.

Emmanuel Bove (1898–1945) lukeutui 1920–1940-lukujen ranskalaisen kirjallisuuden voimahahmoin. Hänen teoksistaan on aiemmin suomennettu vain romaani *Armand* (1927, suom. *Lankeemus*, 1929).

Nyt ilmestytvä *Hämäys* (*Le Piège*) on Kaila Holman tuore suomennos ja edustaa Boven viimeisten vuosien tuotantoa, joka julkaistiin vasta kirjailijan kuoleman jälkeen. Saksan miehitettyä Ranskan Ukrainan juutalaista taustaa oleva Bove onnistui pakenemaan Pohjois-Afrikkaan, Algeriin, vuonna 1942. Romaani *Hämäys* syntyi näiden pakolaisvuosien aikana ja kertoo tarinan Joseph Bridet'stä, joka etsii paikkaansa miehitetyssä maassa ja suunnittelee pakoa niin Marokkoon kuin Lontooseen. *Hämäys* on vaikuttava kuvaus kriisiajan epätietoisuudesta ja vainoharhaisuudesta.

Emmanuel Bove itse ehti kokea miehitysajan päätymisen ja palasi Pariisiin, mutta maanpaon rasituksen tuloksena hän menehtyi heinäkuussa 1945.

Kannen kuva: Pariisi 1941, Alamy Stock Photo.

ISBN 978-952-5710-86-1

FAROS